Självständigt Arbete I Religionsvetenskap

15 högskolepoäng, grundnivå

Kunskapsöversikt om hur gymnasieungdomars religiösa identitet påverkas i ett sekulärt samhälle

A Literature Review on How Upper Secondary Students' Religious Identity Is Influenced in a Secular Society

Hanadi Hussein Ali

Ämneslärarutbildning: Grundskola 7-9
Förstaämne religion, 240 hp
Självständigt Arbete i fördjupningsämnet, 15 hp
Slutseminarium 2026-5-20

Examinator: Erik Alvstad
Handledare: Bodil Liljefors-Persson

Förord

Detta självständiga arbete har genomförts inom ramen för kursen SAG religion samt behandlar frågor om religion, identitet samt ungdomars livsvillkor i det svenska samhället. Intresset för ämnet har vuxit fram genom kurslitteraturen men också genom reflektioner kring skolans roll som mötesplats för elever med olika religiösa och kulturella bakgrunder. I ett samhälle som ofta beskrivs som sekulariserat väcks frågor om vilken plats religion har i unga människors vardag och hur detta påverkar deras identitetsskapande.

Arbetet är en litteraturöversikt av tidigare forskning och syftar till att skapa en fördjupad förståelse för hur gymnasieungdomars religiösa identitet formas i relation till familj, skola och samhälle. Målet är att studien kan bidra till ökad kunskap om religionens betydelse i ungas liv samt ge perspektiv som är relevanta för skolans arbete med mångfald och inkludering.

Abstrakt

Detta arbete är en litteraturbaserad kunskapsöversikt som syftar till att analysera hur gymnasieungdomars religiösa identitet formas i Sverige, ett samhälle som i forskning ofta beskrivs som huvudsakligen sekulariserat men där religion fortfarande har betydelse i människors vardagsliv. Studien fokuserar på familjens betydelse, skolans roll samt påverkan från samhälleliga normer präglade av sekularisering. Vidare undersöks hur ungdomar själva reflekterar över sin tro samt hur dessa reflektioner formas i relation till sociala sammanhang.

Materialet har samlats in genom olika sökningar i universitetsbibliotekets databaser Libsearch, ERIC, EBSCO samt genom identifiering av relevanta doktorsavhandlingar. Urvalet av litteratur har avgränsats till vetenskapligt granskade artiklar och doktorsavhandlingar inom religionsdidaktik och utbildningsvetenskap med fokus på den svenska gymnasieskolan. Sökningarna har gjorts med fokus på studiens syfte samt på hur relevanta studierna är.

Resultaten visar att familjen ofta är den viktigaste platsen där religion förs vidare medan skolan präglas av mer sekulära normer som påverkar hur religion visas samt förstås. Forskningen visar även att ungdomar kan känna en krock mellan familjens religiösa traditioner samt skolans sekulära miljö. Det kan därför göra att vissa elever väljer att visa sin religion mindre i skolan samt på andra offentliga platser men kan vara mer öppna hemma eller i andra privata sammanhang.

Samtidigt utvecklar många ungdomar en mer personlig samt en flexibel religiositet där tradition, kultur samt egna tolkningar hänger ihop. Religiös identitet framstår därför som något som kan förändras samt kan se olika ut beroende på situation. Ungdomar beskrivs i forskningen som aktiva personer som tänker över sin religiösa tillhörighet och gör egna val kring hur men även när de vill uttrycka sin religiösa sida. Dessa val kan ses som en balans mellan familjens traditioner, egna övertygelser samt anpassning till den sociala miljön.

Studien visar att religion inte försvinner i ett sekulariserat samhälle utan den omformas och får nya uttryck. Studien visar också att det behövs mer forskning om hur sekularisering påverkar ungdomars identitet över tid. Denna uppsats bidrar till en ökad förståelse för hur kulturella normer, sociala relationer samt egna tankar påverkar utvecklingen av religiös identitet. Man får även didaktiska tankar som kan vara viktiga för religionsundervisningen i gymnasieskolan.

Nyckelord: gymnasieskola, gymnasieungdomar, religionsdidaktik, religiös identitet & sekularisering.

Innehållsförteckning

Förord 2

Abstrakt 3

1. Inledning 5

2. Bakgrund 7

2.1 Sekularisering

3. Syfte och frågeställningar 8

4. Metod 9

4.1 Litteratursökning och sökprocess 9

4.2 Urval och avgränsningar 10

4.3 Analysmetod 10

4.4 Metodens styrkor och begränsningar 10

5. Resultat 11- 13

5.1 Sekulära normer i religionsundervisningen 14

5.2 Gymnasieungdomars religiösa identitet 14

5.3 Elevers erfarenheter av religionsundervisning och material 14-15

5.4 Familjens betydelse för religiös identitet 15

5.5 Skolans roll i identitetsskapandet 15-16

5.6 Sekulära normers påverkan på hur religion uttrycks i religionsundervisningen 16-17

5.7 Sammanfattning av litteraturen 18-19

6. Diskussion och slutsats 20

6.1 Hur beskrivs gymnasieungdomars religiösa identitet i forskningen? 20

6.2 Vilken betydelse har familj och skola för ungdomars identitetsskapande? 21

6.3 Hur framträder sekulära normers påverkan på hur religion uttrycks? 21-22

7. Avslutning - Didaktiska implikationer 23

8. Referenser 24

1. Inledning

Gymnasietiden är en väldigt betydelsefull tid i unga människors liv då frågor om bland annat identitet, tillhörighet samt livsåskådning blir särskilt aktuella. Under dessa unga år befinner ungdomar sig i en fas där de förväntas ta ansvar, bli självständiga samt kunna reflektera över vilka värderingar som är viktiga och passar dem. Under denna identitetsskapande period kan religion ha olika grad av betydelse. För vissa kan religion vara en viktig samt vägledande del av livet medan andra människor kan se religion mer som en del av deras bakgrund snarare än något de själva aktivt tror på.

Sverige brukar beskrivas som ett av de mest sekulariserade länderna i världen. Det betyder att religion ofta ses som en privatsak och inte något som styr samhället. Ändå växer många ungdomar i Sverige upp i familjer samt miljöer där religion fortfarande har betydelse till exempel genom traditioner, högtider och värderingar. Detta kan skapa en viss spänning för ungdomar eftersom hemmet, skolan och samhället ibland har olika syn på religion. Dessa skillnader kan påverka hur ungdomar ser på sig själva och sin identitet men också hur de väljer att visa eller prata om sin tro i olika situationer.

Skolan blir då en särskild viktig plats att studera eftersom enligt läroplanen är skolan en social samt kulturell mötesplats där elever med olika bakgrunder möts. Utbildningen ska bygga på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet. Det betyder att undervisningen ska vara saklig och hjälpa eleverna att lära sig mer. Undervisningen ska också hjälpa eleverna att förstå andra människor och deras olika sätt att se på livet. Religionskunskapsämnet ska ge elever möjlighet att utveckla kunskaper om religioner samt andra livsåskådningar vilket kan bidra till ökad förståelse samt respekt för människors olika övertygelser (Skolverket, 2022).

Religionskunskapsämnet har som mål att elever ska ges möjlighet att analysera religioners roll i samhället och i människors identitetsskapande. Detta innebär att skolan inte bara ska förmedla kunskap om religion utan även skapa utrymme för reflektion kring hur religion påverkar individers liv. För att detta ska kunna vara möjligt krävs kunskap om hur ungdomar själva upplever relationen mellan tro, familj samt skolmiljö.

Mitt intresse för detta ämne har vuxit fram både genom mina studier i religionsvetenskap samt genom mina egna erfarenheter av att växa upp i Malmö, en stad med många olika kulturer där religion har stor betydelse för många ungdomar. Jag har därför tänkt mycket på skolans roll i ett samhälle där ungdomar har olika religiösa bakgrunder. Det är viktigt att förstå hur unga förhåller sig till religion samt hur både familj och skola påverkar detta. Det är också intressant att se hur sociala faktorer, såsom vad kompisar tycker, medier samt samhällets normer påverkar ungdomarnas egna värderingar men även val.

Denna studie tittar därför både på ungdomars egna erfarenheter samt på de sociala miljöer som påverkar deras religiösa identitet.

Genom att studera gymnasieungdomars religiösa identitet kan detta arbete bidra till en bättre förståelse för hur religion och sekulära normer kan finnas samtidigt i det svenska samhället. Det kan också ge idéer om hur skolor kan skapa miljöer där ungdomar med olika religiösa bakgrunder kan vara sig själva utan att känna sig utanför. Studien vill även visa hur teorier inom religionsvetenskap såsom individualisering syns samt hur identitet formas i ungdomars vardag. Detta kan även hjälpa skolor i deras arbete med mångfald, respekt samt förståelse för olika kulturer.

2. Bakgrund

2.1 Sekularisering

Enligt Bruce (2011, s. 2–6) betyder sekularisering att religion får mindre inflytande i olika delar av samhället och att religionens roll minskar. Bruce beskriver också sekularisering som en följd av att samhället moderniseras. Samhället förändras till exempel genom mer utbildning, vetenskaplig utveckling och sociala förändringar. Enligt Bruce leder denna utveckling till att religion får mindre betydelse i till exempel skolan, politiken samt andra delar av samhället. Religion blir därför inte lika viktig för hur samhället organiseras. I denna förståelse innebär sekularisering att religion i större utsträckning blir en fråga om individens egna övertygelser och val (Bruce, 2011, s. 2–6).

Samtidigt har andra forskare visat att religion inte nödvändigtvis försvinner i moderna samhällen. Grace Davie (2007) menar att religion snarare förändras än försvinner. Hon beskriver att människor kan fortsätta ha religiösa föreställningar utan att vara aktiva i religiösa organisationer. Detta kallar hon för *believing without belonging*, vilket innebär att människor kan tro utan att tillhöra eller delta i en religiös institution (Davie, 2007, s. 138–140). Religion blir därmed mer en personlig fråga för individen än en gemensam praktik i samhället. Dessa perspektiv är relevanta för denna studie eftersom de visar hur religion kan fortsätta ha betydelse i människors liv även i samhällen som ofta beskrivs som sekulariserade. Detta är särskilt relevant när man studerar ungdomars religiösa identitet i skolans kontext.

Dessa perspektiv är viktiga när man ser på hur ungdomar lever i ett sekulariserat samhälle. Religion kan fortfarande vara viktig för en person men den uttrycks ofta mer personligt samt kan se olika ut beroende på situation. I den svenska skolan där undervisningen inte får vara religiös innebär det att religion främst behandlas som ett ämne som elever lär sig om och inte något som de ska utöva i skolan. Detta syns också i religionsdidaktisk forskning.

3. Syfte samt frågeställningar

Syftet med denna litteraturöversikt är att belysa hur gymnasieungdomars religiösa identitet formas i relation till familj, skola och sekulära normer i det svenska samhället.

Studien avser att belysa hur tidigare forskning beskriver ungdomars erfarenheter och hur dessa kan förstås i relation till skolans kontext.

Följande frågeställningar:

1. Hur beskrivs gymnasieungdomars religiösa identitet i svensk religionsdidaktisk forskning?
2. Vilken betydelse tillskrivs familj och skola i forskningen när det gäller ungdomars identitetsskapande?
3. Hur framträder sekulära normers påverkan på ungdomars sätt att uttrycka religion?

Genom att besvara dessa frågor hjälper studien oss att förstå bättre hur religion kan finnas sida vid sida med sekularisering i ungdomars vardag samt hur ungdomar själva formar sin identitet genom en blandning av tradition, personlig tro och påverkan från omgivningen.

Frågorna besvaras genom att jag går igenom samt sammanställer den forskning som har valts ut.

4. Metod

Denna studie bygger på en litteraturöversikt där tidigare forskning om religionsundervisning, sekularisering samt religiös identitet i svensk skolkontext har analyserats. Syftet med metoden är att skapa en överblick över hur forskningen beskriver relationen mellan ungdomar, religion och skola i ett sekulariserat samhälle.

4.1 Litteratursökning

Litteratursökningen genomfördes via universitetsbibliotekets söktjänst Libsearch, databaserna ERIC och EBSCO samt den nationella bibliotekskatalogen Libris. Dessa resurser valdes eftersom de innehåller vetenskapliga publikationer inom utbildningsvetenskap, religionsdidaktik och samhällsvetenskap.

Vetenskapliga artiklar, doktorsavhandlingar och annan relevant litteratur inkluderades i studien utifrån deras relevans för syftet och frågeställningarna. Sökningen genomfördes i flera steg. Inledningsvis användes bredare sökord för att få en överblick över forskningsområdet. Exempel på sökord som användes var:

- religious identity
- religious education Sweden
- religion in school Sweden
- secularism AND school
- students AND religious identity AND Sweden

Även svenska sökord användes för att hitta forskning i svensk kontext, exempelvis:

- religiös identitet gymnasiet
- religion i skolan
- religionsundervisning Sverige

Antalet träffar varierade beroende på databas och sökord. Sökningen religious education Sweden i ERIC gav över 100 träffar, medan den mer specifika sökningen students AND religious identity AND Sweden gav cirka 50–70 träffar.

Genom Libris identifierades även centrala svenska forskningsarbeten av Karin Kittelmann Flensner, Carina Holmqvist Lidh och Anna Wrammert. Dessa inkluderades eftersom de behandlar religionsundervisning och är relevanta för studiens syfte.

4.2 Urval

Urvalet genomfördes i flera steg. Först granskades studiernas titlar samt sammanfattningar för att bedöma deras relevans. De studier som inkluderades valdes utifrån följande kriterier:

- att studierna var vetenskapligt granskade artiklar eller doktorsavhandlingar
- att de behandlade religionsundervisning, religiös identitet eller sekularisering
- att studierna hade fokus på svensk skolkontext eller svensk skola

4.3 Analysmetod

Materialet analyserades genom tematisk analys. Det innebär att återkommande teman identifierades i studiernas resultat. Analysen genomfördes genom att studiernas resultat först lästes igenom flera gånger för att identifiera centrala mönster i forskningen.

I nästa steg grupperades studiernas resultat utifrån återkommande teman. Exempel på teman som framkom i analysen var:

- skolans sekulära normer
- familjens betydelse
- identitetsskapande
- hur religion uttrycks i skolmiljön

Genom att jämföra likheter och skillnader mellan studierna kunde en samlad bild av forskningsområdet identifieras.

Det är viktigt att betona att studien inte bygger på egna intervjuer eller observationer utan på en analys av tidigare forskning. Resultaten baseras därför på de analyser och tolkningar som presenteras i de studier som ingår i litteraturöversikten.

4.4 Metodens styrkor och begränsningar

En styrka med en litteraturöversikt är att metoden gör det möjligt att skapa en bred överblick över ett forskningsområde. Genom att analysera flera studier kan gemensamma mönster och skillnader i forskningen identifieras.

Samtidigt finns vissa begränsningar. Eftersom studien bygger på tidigare forskning är resultaten beroende av kvaliteten i de studier som analyseras. Studien producerar inte heller egna empiriska data, vilket innebär att resultaten bygger på redan publicerad forskning. Resultaten bör därför förstås som en sammanställning och tolkning av tidigare studier inom forskningsområdet.

5. Resultat

Detta kapitel presenterar resultaten från de vetenskapliga studier som har analyserats i denna litteraturöversikt. De studier som ligger till grund för resultaten är tre forskningsarbeten av Karin Kittelmann Flensner (2015), Carina Holmqvist Lidh (2016) samt Anna Wrammert (2021). Resultatet bygger även på kompletterande peer review-granskade artiklar av Kittelmann Flensner (2018), Klintborg (2022), Broberg (2020) samt Vikdahl (2019). Tillsammans belyser dessa studier hur religion framställs och förstås i svensk gymnasieskola samt hur elever förhåller sig till sin religiösa identitet i relation till skolans sekulära normer.

I början av kapitlet presenteras kort de studier som ingår i arbetet. Därefter redovisas resultaten under olika tematiska rubriker. Temana handlar bland annat om sekulära normer i religionsundervisningen, gymnasieungdomars religiösa identitet, religion i läromedel samt familjens och skolans betydelse för identitetsskapande. Detta gör det tydligare hur tidigare forskning beskriver relationen mellan religion, skola och ungdomars identitet.

Flera studier bevisar att skolan är en viktig plats där olika perspektiv på religion möts. I gymnasieskolan möts elever med olika bakgrunder, erfarenheter samt värderingar. Detta gör att religion kan förstås på olika sätt, även diskuteras på olika sätt i klassrummet. Religionsundervisningen handlar därför inte bara om att elever ska få massa fakta om olika religioner. Undervisningen ska också ge elever möjlighet att reflektera över frågor som handlar om livsåskådning, identitet och värderingar. Därför kan klassrummet bli en plats där olika perspektiv möts samt där elever kan utveckla en bredare förståelse för religion i samhället.

Karin Kittelmann Flensner (2015) undersöker i sin doktorsavhandling hur religionskunskap undervisas i svenska gymnasieklassrum. I hennes studie visar hon att undervisningen ofta präglas av ett sekulärt perspektiv där religion främst behandlas som något som ska analyseras eller förstås utifrån. Religion framställs därför ofta som något som studeras snarare än något som praktiseras i skolan. Samtidigt visar hennes studie att klassrummet präglas av religiös mångfald och olika perspektiv på religion. Detta kan innebära att elever har olika erfarenheter av religion och att dessa erfarenheter kan påverka hur de tolkar undervisningen och de diskussioner som förs i klassrummet (Kittelmann Flensner, 2015, s. 255–258).

Flensner (2018) visar hur det ser ut i klassrummet på religionslektioner. Hon menar att sekulära och icke religiösa perspektiv ofta behandlas som neutrala samt objektiva, men religiösa perspektiv ses oftare som personliga samt subjektiva. Detta bidrar då till att sekularitet i praktiken blir en norm i undervisningen, vilket påverkar både hur religion tas upp och hur den förstås av eleverna (Flensner, 2018, s. 8–10).

På liknande sätt visar Holmqvist Lidh (2016) hur elever upplever religionsundervisningen. Hennes studie visar att undervisningen ibland kan skapa distans i stället för att hjälpa eleverna att känna igen sin egen religiösa tradition (Holmqvist Lidh, 2016, s. 84–85). Flensner (2018) visar hur det ser ut i klassrummet på religionslektioner. Flensner beskriver även att sekulära och icke-religiösa perspektiv ofta ses som neutrala och objektiva, medan religiösa perspektiv oftare ses som personliga och subjektiva. Holmqvist Lidh visar också att undervisningen ibland upplevs som ytlig och har ett faktum inriktat fokus. Detta kan göra det svårare för eleverna att känna igen sin egen religion i undervisningen (Holmqvist Lidh, 2016, s. 84–85).

Vidare till en annan studie skriven av Broberg (2020, s. 46, 50–52). Han visar att läromedel och undervisningsmaterial har en viktig roll i hur religion presenteras i undervisningen. Studien visar att lärare använder läromedel på olika sätt och att dessa kan påverka hur religion diskuteras i klassrummet (Broberg, 2020). Även Holmqvist Lidh (2016) undersöker hur elever upplever religionsundervisningen. Studien visar att eleverna jämför undervisningens framställningar av religion med sina egna erfarenheter och sin förståelse av den egna religiösa traditionen (Holmqvist Lidh, 2016, s. 106–109).

Elevernas egna perspektiv står i fokus i Anna Wrammerts (2021) doktorsavhandling. I hennes studie visar hon att elever inte bara tar emot kunskap utan också är aktiva i undervisningen genom att kunna få tolka och reflektera över det som undervisas. Elever kopplar ofta innehållet till sina egna erfarenheter och till värderingar de möter i sin vardag. Religionsundervisningen kan då bli en plats där elever reflekterar över frågor som handlar om bland annat tro, tradition samt identitet. Wrammert (2021) visar också att ungdomars religiösa identitet kan förändras över tid och formas i relation till olika sociala sammanhang. Gymnasietiden klassas ofta som en period då många börjar fundera mer över sina värderingar och livsval vilket gör frågor om religion och livsåskådning särskilt intressanta.

Klintborg (2022) belyser hur religionsundervisningens roll diskuteras i ett samhälle som präglas av olika religioner och livsåskådningar. Hon beskriver att den svenska religionsundervisningen är icke-konfessionell och att elever med olika bakgrunder och erfarenheter möts i klassrummet (Klintborg, 2022, s. 59–60). Hon lyfter även fram att undervisningen behöver ge elever möjlighet att relatera innehållet till sina egna liv och förstå olika sätt att se på religion och livsåskådning (Klintborg, 2022, s. 60–61). Familjen kan samtidigt förstås som en viktig miljö där traditioner, erfarenheter och värderingar påverkar ungdomars förståelse av religion. I skolan kan dessa erfarenheter möta nya perspektiv genom religionsundervisningen.

Skolan blir därför en plats där elevernas egna erfarenheter möter nya perspektiv genom undervisningen. Läroplanen för gymnasieskolan säger att undervisningen i religionskunskap ska vara saklig och allsidig, och att elever ska få förståelse för olika religioner och livsåskådningar (Skolverket

2022). Det innebär att undervisningen ska ta upp olika perspektiv, men vara icke konfessionell. Studierna visar att religion i svensk gymnasieskola hänger ihop med både sekularisering samt religiös mångfald. Det kommer fram i undervisningen genom läromedel, klassrumsdiskussioner och elevernas egna erfarenheter. Forskningen visar också att elevers religiösa identitet formas i mötet mellan olika miljöer, särskilt familj och skola.

Karin Kittelmann Flensner (2018, s. 4–6) visar i sin studie av svensk gymnasieskola att sekularisering samt religiös mångfald finns samtidigt i klassrummet. Hennes klassrumsobservationer visar att sekulära och icke-religiösa perspektiv ofta uppfattas som neutrala och objektiva, medan religiösa perspektiv kan uppfattas som partiska (Kittelmann Flensner, 2018, s. 9–10). Det betyder att sekularitet inte bara finns i samhället, utan också fungerar som en norm i skolans undervisning. Sekularitet blir därför en självklar utgångspunkt för hur religion förstås och diskuteras i klassrummet (Kittelmann Flensner, 2018, s. 14).

Hennes resultat kan därför förstås som att sekulära perspektiv fungerar som en norm i klassrummet, vilket påverkar hur religion tas upp i undervisningen. Detta är särskilt viktigt för ungdomar eftersom de befinner sig i en period i livet där identitet formas i relation till olika sociala samt kulturella sammanhang.

5.1 Sekulära normer i religionsundervisningen

Kittelmann Flensners forskning visar tydligt hur sekularisering kan ta plats i klassrummet. Genom klassrumsobservationer i svenska gymnasieskolor visar hon att sekulära och icke-religiösa perspektiv ofta uppfattas som neutrala, objektiva och rationella. Andra religiösa perspektiv kopplas oftare till individers personliga åsikter och övertygelser. Detta påverkar då hur religion tas upp och förstås i undervisningen och kan bidra till att det sekulära uppfattas som det normala i klassrummet (Kittelmann Flensner, 2015, s. 115–118).

Flensner visar även att sekularitet inte enbart handlar om samhällsförändringar utan också fungerar som en norm i skolans undervisning Kittelmann Flensner (2015, s. 266-267) . I religionsundervisningen dominerar ofta ett sekulärt perspektiv, där religion diskuteras utifrån ett icke-religiöst synsätt (Kittelmann Flensner, 2018, s. 8). Detta kan påverka hur elever med religiös bakgrund upplever undervisningen eftersom deras perspektiv kan ses som annorlunda jämfört med det sekulära majoritetsperspektivet.

Vidare lyfts det fram att religionsundervisningen påverkas av att samhället både är sekulariserat och religiöst mångfaldigt (Klintborg, 2022). Skolan behöver därför kunna behandla flera olika perspektiv på religion och livsåskådning, samtidigt som undervisningen är icke-konfessionell. Detta kan även kopplas till Bruce (2011) som menar att religion i moderna samhällen flyttas från det offentliga till det

privata livet. I skolans undervisning kan detta märkas genom att religion ofta framställs som något personligt andra sekulära perspektiv uppfattas som mer neutrala. Det visar att sekularisering inte handlar bara om att religion får mindre betydelse, utan även om hur religion förändras och tolkas i olika sociala sammanhang som exempelvis i skolan.

5.2 Gymnasieungdomars religiösa identitet

Kittelmann Flensner (2018) visar att religionsundervisningen ofta utgår från ett sekulärt perspektiv där religion främst analyseras och diskuteras i klassrummet. Religion framställs därför ofta som något man studerar än något man själv praktiserar. Klintborg (2022, s. 59–61) beskriver hur religionsundervisningen i Sverige har utvecklats i ett samhälle präglat av sekularisering och religiös mångfald. Den svenska religionsundervisningen är icke-konfessionell och ska ge elever möjlighet att möta olika perspektiv på religion och livsåskådning (Klintborg, 2022, s. 60–61). Detta kan kopplas till Bruce (2011), som beskriver hur moderniseringen har bidragit till förändringar i religionens ställning i samhället. I skolan kan sekulära perspektiv samtidigt uppfattas som mer neutrala, medan religiösa perspektiv framstår som något som behöver förklaras (Kittelmann Flensner, 2015).

Wrammert (2021) visar också att elever kan känna osäkerhet inför religiösa frågor, vilket kan vara en naturlig del av identitetsutvecklingen. För vissa elever leder undervisningen till att de börjar reflektera över sina tidigare uppfattningar, medan andra får sina perspektiv bekräftade (Wrammert 2021, s. 118–120). Gymnasietiden är ofta en period då ungdomar funderar mer kring livsåskådning och värderingar. Religion kan därför få olika betydelse för olika elever beroende på deras erfarenheter och bakgrund. Wrammerts studie visar att skolan kan bli en plats där elever möter nya perspektiv och utvecklar sin förståelse av religion och identitet genom undervisning, sociala relationer och egna erfarenheter.

5.3 Elevers erfarenheter av religionsundervisning och material

Holmqvist Lidh (2016) visar i sin studie hur elever med religiös tillhörighet upplever religionsundervisningen. Studien visar att elever ibland har svårt att känna igen sin egen religiösa tradition i undervisningen (Holmqvist Lidh, 2016, s. 121). Eleverna upplever att religiösa traditioner ofta presenteras på ett förenklat och stereotypiskt sätt, med fokus på historia, regler och lydnad. Detta kan göra det svårare för eleverna att relatera undervisningens innehåll till sina egna erfarenheter av religion (Holmqvist Lidh, 2016, s. 84–85).

Holmqvist Lidh (2016) visar även att det kan uppstå en skillnad mellan hur religion presenteras i undervisningen och hur eleverna själva upplever sin religion i vardagen. Elevernas egna erfarenheter

och uppfattningar kan skilja sig från den bild av religion som förmedlas i klassrummet. Detta visar att religionsundervisningens innehåll har betydelse för hur elever uppfattar och förstår religion.

Broberg (2020, s. 46, 52) visar också att undervisningsmaterial har stor betydelse för hur religion förstås i klassrummet. Lärare använder läromedel och andra typer av undervisningsmaterial på olika sätt i undervisningen. De texter och exempel som används kan påverka vilka perspektiv på religion som blir synliga för eleverna. Undervisningsmaterial kan därför bidra till att forma hur religion diskuteras i klassrummet (Broberg, 2020).

Det innebär att religionsundervisningen inte enbart styrs av kursplanen utan också av de didaktiska val som görs i undervisningen. De läromedel och texter som används kan påverka vilka perspektiv på religion som lyfts fram och vilka aspekter som får mindre utrymme. På så sätt kan undervisningsmaterial spela en viktig roll för hur elever utvecklar sin förståelse av religion och religiös mångfald i gymnasieskolan.

5.4 Familjens betydelse för religiös identitet

Flera studier visar att familjen har stor betydelse för hur ungdomar utvecklar sin religiösa identitet. Det är ofta i hemmet som barn och ungdomar först möter religiösa traditioner, berättelser och ritualer. Dessa erfarenheter kan senare påverka hur elever förstår religion och hur de relaterar till religionsundervisningen i skolan. Familjen kan därför vara en viktig utgångspunkt för hur ungdomar tänker kring tro och livsåskådning. Anna Wrammert (2021) beskriver hur ungdomars erfarenheter av religion i hemmet och samtal med familjemedlemmar kan bidra till deras förståelse av religion (s. 112–113). För elever som har vuxit upp i familjer där religion har en tydlig plats kan undervisningen därför få en annan betydelse än för elever som inte har samma erfarenheter.

Wrammert (2021) beskriver hur ungdomars förhållningssätt till religion kan påverkas av både sociala sammanhang och deras egna val. Ungdomar kan förhålla sig till religion på olika sätt, och deras religiösa identitet behöver därför inte vara oföränderlig (s. 175–178). Grace Davie (2007) beskriver begreppet *believing without belonging*, vilket innebär att en person kan ha en religiös tro utan att vara aktivt delaktig i en religiös organisation. Detta visar att religiös tro och tillhörighet inte alltid behöver hänga ihop.

Den här utvecklingen kan då kopplas till sekularisering i samhället. Steve Bruce (2011) menar att religion i moderna samhällen i större utsträckning har blivit en privat fråga. Det kan göra att ungdomar själva behöver ta ställning till religion och livsåskådning. Familjen har fortfarande stor betydelse men ungdomar möter också nya perspektiv i skolan och ute i samhället. Just därför formas religiös identitet både genom familjens värderingar och genom erfarenheter från skolan och andra sociala miljöer.

5.5 Skolans roll i identitetsskapandet

Skolan är en viktig miljö där ungdomar möter olika perspektiv samt livsåskådningar genom religionsundervisningen får elever möjlighet att möta både religiösa samt sekulära sätt att se på livsfrågor. Detta kan bidra till att elever utvecklar en bredare förståelse av religion och vilken betydelse religion kan ha i samhället. Skolans undervisning kan också ge elever möjlighet att reflektera över sina egna värderingar och hur dessa relaterar till olika religiösa samt sekulära perspektiv. Kittelmann Flensner (2015) visar att religionsundervisningen i svensk gymnasieskola ofta utgår från ett analytiskt perspektiv där religion studeras och diskuteras i stället för att praktiseras. Religion behandlas ofta som något som kan analyseras genom olika begrepp och teorier samt genom jämförelser mellan olika religiösa traditioner (Kittelmann Flensner 2015 s. 256-258). För elever som själva har erfarenheter av religion kan detta ibland göra att undervisningen känns mer distanserad från hur religion faktiskt levs.

Denna typ av arbetssätt kan bidra till att elever utvecklar ett mer reflekterande och kritiskt sätt att tänka kring religion och livsåskådningar. Kittelmann Flensner (2015) visar att religionsundervisningen ofta påverkas av en sekulär norm där sekulära perspektiv anses mer självklara, medan religiösa perspektiv i högre grad kopplas till personliga övertygelser. Det kan påverka hur elever uttrycker sina tankar i klassrummet. Ett liknande resultat visas även i Kittelmann Flensners senare studie (2018).

I forskningen visas också att samtal och diskussioner i undervisningen kan ha stor betydelse för elevers identitetsutveckling. När elever får chansen att möta olika perspektiv får de möjlighet att tänka mer kring sina egna värderingar och erfarenheter. Anna Wrammert (2021) visar att oftas använder elever diskussioner i religionsundervisningen för att förstå religionen i relation till sin egen vardag och sina sociala sammanhang (Wrammert 2021, s. 118–120).

Enligt Klintborg (2022) menar man också att religionsundervisningen behöver hantera både en religiös mångfald och sekularisering. Då kan skolan därför bli en viktig plats där elever får möjlighet att diskutera frågor om religion, livsåskådning och identitet på ett öppet sätt.

5.6 Sekulära normers påverkan på hur religion uttrycks i religionsundervisningen

Flera studier visar att sekulära normer har stor betydelse för hur religion förstås och diskuteras i religionsundervisningen. Karin Kittelmann Flensner (2015) visar att sekulära perspektiv ofta fungerar som en outtalad norm i undervisningen. Det innebär att icke-religiösa perspektiv ofta tas för givna och

uppfattas som neutrala, medan religiösa perspektiv oftare kopplas till individens personliga övertygelser. Detta kan påverka hur elever uttrycker sina religiösa uppfattningar i klassrummet. I vissa situationer kan elever därför vara mer försiktiga med att uttrycka religiösa perspektiv eftersom de känner att de tänker annorlunda än de flesta andra i klassen (Kittelmann Flensner, 2015, s. 145–146). Även undervisningens innehåll som används i undervisningen kan ju påverka hur religion framstår i klassrummet. Magnus Broberg (2020) visar att läromedel och undervisningsmaterial har stor betydelse för hur religion presenteras i religionsundervisningen. Studien visar vilka typer av undervisningsmaterial lärare använder och hur vanligt det är att de använder olika material (Broberg, 2020, s. 50–51). De texter samt exempel på perspektiv som används i undervisningen kan påverka hur elever förstår religion och hur religion diskuteras i klassrummet (Broberg, 2020, s. 52). När religion presenteras genom analyser, jämförelser och diskussioner kan undervisningen bidra till att religion framstår som något som främst ska studeras och reflekteras.

Detta hänger också ihop med att religionsundervisningen i Sverige inte ska vara byggd på någon religion. Undervisningen ska därför inte uppmuntra religiös praktik utan istället ge elever kunskap om religioner, traditioner och religionens betydelse i samhället. Därför behandlas religion ofta som ett ämne där olika religioner diskuteras och jämförs.

När religion mest behandlas som något man studerar kan det påverka hur den uppfattas i klassrummet. För elever som själva har religiösa erfarenheter kan det bli en skillnad mellan hur religion tas upp i undervisningen och hur den ser ut i deras vardag. Religion kopplas då oftare till det privata, medan skolan framstår som mer sekulär. Malin Vikdahl (2019) visar att samtal om religion ibland kan kännas känsliga i klassrummet, eftersom elever kan ha olika religiösa övertygelser och personliga erfarenheter som påverkar deras vilja att delta i samtalen (Vikdahl, 2019). Detta kan påverka hur elever deltar i diskussioner samt hur öppet de uttrycker sina uppfattningar. I vissa fall kan elever därför välja att uttrycka sina åsikter mer försiktigt för att undvika missförstånd. Forskningen visar att samtal om religion kan ge elever möjlighet att möta olika perspektiv samt diskutera sina erfarenheter och uppfattningar. Vikdahl (2019) lyfter fram både möjligheterna och svårigheterna med religionsrelaterade samtal i klassrummet. För att elever ska kunna uttrycka sina åsikter och möta andras perspektiv är det viktigt att klassrumsmiljön känns trygg (Vikdahl, 2019; Wrammert, 2021).

De här studierna visar att sekulära normer har stor betydelse för hur religion förstås och uttrycks i gymnasieskolan. Sekularitet blir ofta en utgångspunkt i undervisningen och påverkar hur religion tas upp i klassrummet (Kittelmann Flensner, 2015). Forskning visar att ungdomars förståelse av religion påverkas av sociala och kulturella sammanhang, samtidigt som de själva kan ifrågasätta och förhålla sig kritiskt till olika föreställningar om religion (Wrammert, 2021, s. 16–17). Religiös identitet kan då förstås som något som grundats och formats i relation till både skolans sekulära miljö och elevernas egna erfarenheter.

Gymnasietiden är också en period då frågor om identitet och tillhörighet blir mer aktuella för många ungdomar. När elever möter olika perspektiv på religion kan de börja fundera mer över sina egna värderingar och vilken betydelse religion har i deras liv. Religionsundervisningen kan ge elever möjlighet att möta olika perspektiv på religion och utveckla en mer nyanserad förståelse av religion (Wrammert, 2021, s. 186–187).

5.7 Sammanfattning av litteraturen

Resultaten i denna litteraturöversikt visar att gymnasieungdomars förhållningssätt till religion formas i relation till flera olika sammanhang (Wrammert, 2021, s. 165–169). Studierna som tidigare nämnts visar att religiös identitet inte är något som är oföränderligt utan något som utvecklas över tid samt påverkas av både personliga erfarenheter och andra sociala miljöer. Ungdomar beskrivs i forskningen inte som personer som bara tar emot information, utan som personer som tänker och reflekterar kring religion, värderingar och livsfrågor när de möter olika perspektiv (Wrammert, 2021).

En viktig del som lyfts fram i Vikdahls (2019) studie är skolans roll i samtal om religion. Studien visar att religionsrelaterade diskussioner i klassrummet kan vara svåra, eftersom elever kan ha olika religiösa övertygelser och känna sig osäkra på att uttrycka sina åsikter. Vikdahl visar också att läraren har en viktig roll i att leda samtalen och skapa förutsättningar för en trygg och respektfull dialog (Vikdahl, 2019).

Familjen framstår även som en viktig del i ungdomars identitetsskapande. Wrammert (2021) visar att erfarenheter från hemmet och samtal med familjemedlemmar kan påverka hur ungdomar förstår och förhåller sig till religion (s. 112–113, 168). Familjen kan bidra med traditioner, värderingar och erfarenheter redan i tidig ålder. Forskningen visar även att ungdomar inte enbart följer familjens religiösa traditioner, utan också kan göra egna val och ifrågasätta traditioner och förhållningssätt (Wrammert, 2021, s. 175–178).

En annan viktig del i resultaten handlar om hur religion presenteras i undervisningen. Enligt forskningen kan läromedel och undervisningsmaterial påverka hur religion framställs då i klassrummet (Broberg, 2020, s. 46,52). Till exempel genom texter eller olika perspektiv som används i religionsundervisningen kan vissa sätt att kunna förstå religion bli mer tydlig än andra (Holmqvist Lidh, 2016).

Resultaten visar även att sekulära normer har stor betydelse för hur religion förstås och uttrycks i religionsundervisningen. I undervisningen blir det ett ganska sekulära perspektiv som ofta fungerar som en självklar utgångspunkt i undervisningen (Kittelmann Flensner, 2015). Detta kan leda till att sekulära perspektiv anses mer som självklara än andra religiösa perspektiv som uppfattas som mer personliga (Kittelmann Flensner, 2018).

Enligt tidigare forskning kan religionsundervisningen ge elever möjlighet att möta olika perspektiv på religion och diskutera frågor som rör religion och livsåskådning. Wrammert (2021) visar att ungdomar kan reflektera kritiskt över hur religion framställs och förstås, och att deras erfarenheter från olika sociala sammanhang har betydelse.

Avslutningsvis visar forskningen att gymnasieungdomars förhållningssätt till religion påverkas av flera olika sammanhang, där familj, skola samt samhällets normer spelar en roll. Familjen kan bidra med traditioner, värderingar och erfarenheter, medan skolan ger elever möjlighet att möta olika perspektiv på religion och diskutera frågor som rör livsåskådning.

Sekulära normer kan också påverka hur religion uppfattas och diskuteras i undervisningen. Som tidigare nämnts relaterar ungdomar ofta sina erfarenheter av religion till olika sociala sammanhang och kulturella värderingar. Religionsundervisningen kan därför bli en viktig plats där elever möter olika perspektiv och utvecklar sin förståelse av religion och livsåskådning.

6. Diskussion och slutsats

I denna del diskuteras studiens resultat i relation till syftet och studiens frågeställningar. Syftet med studien är att belysa hur gymnasieungdomars religiösa identitet formas i relation till familj, skola och sekulära normer i det svenska samhället. Genom att analysera tidigare religionsdidaktisk forskning har studien undersökt hur religion förstås och diskuteras i gymnasieskolans undervisning samt hur ungdomars identitet utvecklas i dessa sammanhang. Resultaten visar då att gymnasieungdomars religiösa identitet kan förändras men även utvecklas över tid. I forskningen framträder identitet som något som formas i relation till sociala miljöer, erfarenheter och även reflektion (Wrammert, 2021). Ungdomars religiösa identitet utformas inte bara genom deras egen tro utan också genom olika möten med massa andra perspektiv i familjen, skolan och samhället.

6.1 Hur beskrivs gymnasieungdomars religiösa identitet i forskningen?

Den första frågeställningen i studien handlar om hur gymnasieungdomars religiösa identitet beskrivs i svensk religionsdidaktisk forskning. Resultaten visar att gymnasieungdomars religiösa identitet ganska ofta beskrivs som något som förändras och kan utvecklas över tid. Elevernas identitet framträder inte som något helt klart från början utan utvecklas genom olika möten i olika sociala miljöer men även genom reflektion över egna erfarenheter. Wrammert (2021, s. 186–188) visar exempelvis att elevernas förståelse av religion kan utmanas genom religionsundervisningen.

Vissa elever efterfrågar därför fler möjligheter att diskutera religion och olika perspektiv. Detta visar även att elever inte bara tar emot informationen i undervisningen utan även kan reflektera över hur religion framställs och förstås. Detta kan förstås som att ungdomars förhållningssätt till religion påverkas av mötet mellan elevens bakgrund och de perspektiv som eleverna får i undervisningen.

Gymnasietiden är ofta en period då frågor om identitet och tillhörighet blir viktiga. Under denna period kan ungdomar reflektera över frågor som rör livsåskådning och värderingar. Religionsundervisningen kan spela en viktig roll i hur elever utvecklar sin förståelse av religion och identitet. Enligt forskningen kan religion vara en del av en persons kulturella bakgrund, familjens traditioner eller personliga övertygelse. Dessa olika delar kan påverka hur ungdomar förstår religion och vilken betydelse religion får i deras liv. Ungdomars religiösa identitet kan därför förstås som något som formas i mötet mellan olika erfarenheter och perspektiv (Wrammert, 2021, s. 143–145; Kittelmann Flensner, 2015).

6.2 Vilken betydelse har familj och skola för ungdomars identitetsskapande?

Den andra frågeställningen i studien handlar om vilken betydelse familj och skola har för ungdomars identitetsskapande. Resultaten visar att både familjen och skolan har stor betydelse för utvecklingen av ungdomars religiösa identitet, även om de påverkar på olika sätt. Familjen framträder i forskningen som en central miljö för religiös socialisering (Wrammert, 2021). Det är ofta i hemmet som ungdomar först möter religion genom traditioner, berättelser och värderingar. Dessa erfarenheter kan påverka hur ungdomar senare tolkar religion och religionsundervisning i andra sammanhang. Samtidigt visar forskningen att ungdomar inte enbart följer familjens traditioner. De reflekterar också över dem och jämför dem med andra perspektiv som de möter i skolan och samhället (Wrammert, 2021).

Skolan framträder samtidigt som en viktig plats där elever möter nya perspektiv på religion och livsåskådning. I religionsundervisningen får elever möjlighet att möta olika perspektiv på religion och livsåskådning samt relatera undervisningens innehåll till sina egna liv (Klintborg, 2022, s. 60–61). Identitet kan därför förstås som något som utvecklas i mötet mellan olika miljöer. Familjen bidrar med traditioner och tidiga erfarenheter medan skolan bidrar med reflektion, analys och möten med nya perspektiv. I detta möte kan elever utveckla mer nyanserade sätt att förstå religion och identitet. Ungdomar kan möta olika perspektiv på religion i familjen och skolan. Detta kan leda till att de reflekterar över familjens traditioner och funderar över hur de själva vill förhålla sig till religion och olika livsåskådningar (Wrammert, 2021, s. 175–177).

6.3 Hur framträder sekulära normers påverkan på hur religion uttrycks?

Den tredje frågeställningen i studien handlar om hur sekulära normer påverkar ungdomars sätt att uttrycka religion. Resultaten visar att sekularitet ofta fungerar som en norm i klassrummet och påverkar hur religion diskuteras i religionsundervisningen. Kittelmann Flensner (2015) visar att sekulära perspektiv ofta ses som självklara och objektiva medan religiösa perspektiv oftare kopplas till personliga övertygelser. Det gör att sekulära perspektiv ofta blir utgångspunkten i undervisningen. Religion hamnar då i ett sammanhang där den främst analyseras och diskuteras istället för att praktiseras.

En konsekvens av detta kan vara att religion i hög grad kopplas till individens privata liv snarare än till det offentliga samtalet i klassrummet. Elever kan därför uppleva att religion är något personligt snarare än något som diskuteras öppet i skolans miljö (Kittelmann Flensner, 2015, s. 145–147). Detta kan kopplas till Bruce (2011), som menar att religion i moderna samhällen i större utsträckning blir en privat fråga. Samtidigt visar forskningen att elever inte enbart anpassar sig till skolans normer utan också reflekterar över dem (Wrammert, 2021, s. 172–176). Elever kan därför tolka undervisningens innehåll utifrån sina egna erfarenheter och utveckla egna sätt att förstå religion (Wrammert, 2021, s.

185–188). Resultaten visar därmed att sekulära normer påverkar hur religion uttrycks i undervisningen, men också hur elever förstår och förhåller sig till religion i relation till sina egna erfarenheter och identiteter.

7. Avslutning / Didaktiska implikationer

Studien visar att religionsämnet befinner sig i en pågående diskussion om uppdrag i ett sekulariserat samhälle. Ur ett didaktiskt perspektiv väcker frågor om hur undervisningen kan ge plats åt olika perspektiv utan att vissa ses som mer självklara än andra. Om sekularitet blir normen i undervisningen kan det vara viktigt att synliggöra det så att undervisning blir mer medveten om vad den utgår från. Det handlar då inte om att göra det till en religiös undervisning utan om att skapa en undervisning där olika perspektiv ska kunna diskuteras öppet i ett klassrum. Dessutom visar forskningen att det fortfarande finns behov av fler studier om hur elevers religiösa identitet utvecklas över tid.

Studien visar att gymnasieungdomars religiösa identitet utformas i ett samspel mellan familj, skola men även samhällets normer. Familjen blir då ofta som den första miljö där man möter religion genom traditioner, berättelser och värderingar man har hemma sen tidigare. Skolan fungerar senare som en plats där elever möter nya perspektiv genom undervisning samt diskussioner. Sekulära normer påverkar hur religion diskuteras i klassrummet och kan sedan bidra till att religion i undervisningen ofta ses som något man analyserar istället för något man praktiserar. Dessutom visar forskningen att elever aktivt reflekterar över de perspektiv de möter i undervisningen, gymnasieungdomars religiösa identitet framträder därför som något som kan förändras och att identiteten formas i mötet mellan olika miljöer och kan uttryckas på olika sätt beroende på olika sammanhang.

Religionsundervisningen kan i detta sammanhang fungera som en viktig plats där elever får möjlighet att reflektera över religion, identitet men även livsåskådning i relation till både deras egna erfarenheter och kopplat till samhällets normer. Genom möten med olika perspektiv kan elever utveckla en större förståelse för hur religion kan tolkas och uttryckas på olika sätt. Slutligen visar studien också att ungdomar inte enbart påverkas av de miljöer de befinner sig i utan att de aktivt tolkar och reflekterar över de perspektiv de möter dagligen. På detta sätt blir identitet något som utvecklas genom en pågående process där erfarenheter från familjen, undervisningen i skolan och samhällets normer samspelar. Religionsundervisningen kan därför bidra till att skapa ett större utrymme för reflektion kring frågor om till exempel religion, livsåskådning och identitet i ett samhälle som präglas av både religiös mångfald men även ett sekulariserat samhälle.

Referenser

Broberg, M. (2020). The use of teaching materials in religious education in Sweden: A quantitative analysis of Swedish religious education teachers' reported use of teaching materials in RE classrooms. *British Journal of Religious Education, 42*(1), 45–55. https://doi.org/10.1080/01416200.2017.1405795

Bruce, S. (2011). *Secularization: In defence of an unfashionable theory*. Oxford University Press.

Davie, G. (2007). *The sociology of religion* (2nd ed.). SAGE Publications.

Holmqvist Lidh, C. (2016). *Representera och bli representerad: Elever med religiös positionering talar om skolans religionskunskapsundervisning* [Licentiatuppsats, Karlstads universitet]. Karlstad University Studies, 2016:41.

Kittelmann Flensner, K. (2015). *Religious education in contemporary pluralistic Sweden* [Doktorsavhandling, Göteborgs universitet].

Kittelmann Flensner, K. (2018). Secularized and multi-religious classroom practice: Discourses and interactions. *Education Sciences, 8*(3), Artikel 116. https://doi.org/10.3390/educsci8030116

Klintborg, C. (2022). Searching for a renewal of religious education identity: A Swedish perspective. *Discourse and Communication for Sustainable Education, 13*(2), 57–71. https://doi.org/10.2478/dcse-2022-0018

Skolverket. (2022). *Läroplan för gymnasieskolan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen (Lgy22)*. Skolverket.

Vikdahl, L. (2019). A lot is at stake: On the possibilities for religion-related dialogue in a school in Sweden. *Religion & Education, 46*(2), 159–174.

Wrammert, A. (2021). *Med(ie)vetenhet, motstånd och engagemang: Gymnasieungdomars tal om och erfarenheter av religion* [Doktorsavhandling, Uppsala universitet].